

**BOLALARDA FIKRLASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHNING
PSIXOLOGIK USULLARI****Tillaboyeva Dilfuza Abdumalikovna***Mirzaobod tumani 32-maktab amaliyotchi psixologi*

Annotatsiya: *Fikrlashning eksentrikligini rivojlantirish, muammolarni "taqlid" yordamida hal qilish uslubidan voz kechish kerak. Aynan boshlang'ich maktab yoshida, psixologlarning tadqiqotlariga ko'ra, mantiqiy fikrlashni, muammoni hal qilish uchun nostandart yondashuvni shakllantirish zarur.*

Kalit so'zlar: *o'quvchi, mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, sintez qilish, ko'nikma, yo'nalish, tadqiqot.*

KIRISH

Agar bola mantiqiy fikrlash bilan bog'liq muammolarga duch kelsa, bu uning tengdoshlari bilan muloqot qilish, bilim olish va yangi ko'nikmalarni o'rganish qiyinligini anglatadi. Rivojlangan mantiqqa ega kishilar munosabatlarini tan olish, asosiy g'oyani aniqlash va begonalardan mustaqil ravishda o'z xulosalarini shakllantirishga qodir. Bu sizni yolg'on va firibgarlardan, majburiy xizmatlardan va keraksiz xaridlardan himoya qiladi.

Mantiq faqat aniq fanlarni o'rganayotganda emas, har qanday sohada kerak. Bolalar mantiqini rivojlantirish bilan bog'liq muammolarni hal qilish mumkinligi rag'batlantiradi. Darslarni qachon boshlash kerak. Bolalarda mantiqiy fikrlashning asoslarini 2,5-3 yoshdan boshlash kerak. Bu yoshda ular oddiygina bolalar bilan o'ynashadi, ularga asosiy vazifalarni taklif qilishadi. 3-4 yoshli bolalarga mantiqiy fikrlashni o'rgatish kublar, boshqotirmalar va qurilish to'plamlarini yig'ishni o'z ichiga oladi.

Bolalar katta qismlardan iborat yorqin, qiziqarli rasmlarni, uylar va ko'priklar qurishni yaxshi ko'radilar. Bu yoshda bolalar allaqachon oddiy topishmoqlar va jumboqlarni hal qila oladilar. Asta-sekin, vazifalar murakkablashadi, jumboq va konstruksiya to'plamlari elementlari kichikroq bo'ladi va tavsiya etilgan yig'ish sxemalari yanada qiyinroq bo'ladi. Bolalarda mantiqiy fikrlash xususiyatlarini o'rganish sohasidagi ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, birinchi sinfda allaqachon bu soha doimiy ravishda takomillashtirilishi kerak: maktab o'quvchilari uchun matnning ma'nosini tushunish va asosli tushuntira olish muhimdir. Biroq, birinchi sinfda, bola juda katta miqdordagi ma'lumotlarga duch keladi va shu qadar katta intellektual, hissiy va jismoniy stressga duchor bo'ladiki, qo'shimcha darslarni, shu jumladan mantiqni jadvalga kiritib bo'lmaydi. Shuning uchun uni erta, 4-5 yoshda rivojlantirishni boshlash

kerak. Bu yoshda bolalar allaqachon taqqoslash, tahlil qilish va tasniflash imkoniyatiga ega.

- rivojlantirishning samarali usullari quyidagilardir:
- stol o'yinlari: shashka, shaxmat, UNO, loto;
- boshqotirmalar: Rubik kubigi, labirintlar, boshqotirmalar;
- matematik muammolar;
- boshqotirmalar, krossvordlar, skanvordlar yechish;
- naqshni hisoblash;
- ketma-ketlik;
- ixtisoslashtirilgan onlayn xizmatlar.
- 10-11 yoshli bolalar dasturlashni o'rgatila boshlandi.

Avval ular grafik tillarda ishlaydi. Ulardan oddiy fizik yoki kimyoviy tajribalar o'tkazishni ham so'rash mumkin. Rivojlangan mantiq - nima uchun bu muhim?

Rivojlangan mantiq aloqa oqimining mohiyatini ajratib olishga, fikrlarni aniq va to'g'ri shakllantirishga, ongli qarorlar qabul qilishga yordam beradi - bu nafaqat maktabda foydali bo'lgan hamma narsa. Bugungi kunda, yuqori texnologiyalar davrida mantiqiy fikrlash qobiliyati mehnat bozorida raqobatdosh ustunlikni ta'minlaydigan hayotiy mahoratga aylanib bormoqda. Mutaxassislar bolaning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishning muhimligi va zarurligini belgilaydigan bir nechta sabablarni nomlashadi: Doimiy intellektual rivojlanish texnologiyaning jadal rivojlanib borayotgani va insonning zamon talablariga javob berishga harakat qiladi. Fikrlarni to'g'ri ifodalash va savollarni shakllantirish: asosiy mahorat jamiyatda o'qish va yashash uchun bir xil, chunki har qanday savolga tez va aniq javob olish uchun uni malakali va to'g'ri so'rash muhimdir. Oilada tanqidiy fikrlashni rivojlantirish

Agar bola savollar bermasa, tanqidiy fikrlash haqida unutsa bo'ladi. Savollarning sifati haqida keyinroq gaplashamiz. Keling, avvalo bola oxirgi marta bizga qachon savol berganini eslaylik. Aniqki, maktabgacha yoshdagi bolalar savol berishni yaxshi ko'rishadi. Bu qiziqishdan dalolat beradi, bora-bora u aqlning qiziquvchanligiga, keyinchalik o'z navbatida tanqidiy fikrlashga aylanadi. Ko'p hollarda maktab hayoti boshlanishi bilanoq, savollar berilishi to'xtaydi. Faqat javoblar yangraydi. Ammo bu holatda bolalar faqat yangi bilimlarning iste'molchisiga aylanishadi, ammo ular bilimlarning yaratuvchisiga aylanishi kerak. Ota-onalarga savol: siz bolalaringizga savollar berasizmi? Bu ishni qilish juda muhim, chunki bolalar avvalo oilada, ota-onadan yoki aka-uka va opa-singillardan, va faqat keyin maktabda savol berishni o'rganadilar.

Bizga ijodiy fikrlash qiziqarli narsalarni yaratish, san'at, ijoddek tuyuladi. Aslida esa har bir inson, bola ijodiy fikrlashni rivojlantirishi kerak, chunki

bu bog'liqlik mavjud bo'lmagan joylarda uni topishning qimmatli qobiliyatidir. Shuningdek, bu ko'nikma bir vaziyat uchun ko'plab javob variantlarini o'ylab topish qobiliyatini va qayta o'rganish, ishongan narsangizdan voz kechish va yangi narsalarni topish, o'rganish qobiliyatini shakllantiradi.

Bilimning shunchaki o'zi hech kimga kerak emas, chunki ham bilim, ham ko'nikmaga ega bo'lgan odamlar bor va kelajakda bolalarimiz aynan shunday odamlar bilan raqobatlashadilar. Ham bilim berilishini, ham ko'nikma va qadriyatlarni rivojlantirishni ta'minlash muhimdir. Farzandlarimizni mehnat bozorida nima kutmoqda? Yaqin o'n yilliklarda ko'plab ijodiy bo'lmagan kasblar — kassir, buxgalter, rieltor, sayohat agenti va boshqalar yo'q bo'lib ketishi mumkin.

Ish o'rni uchun ishga yollashda raqobat kuchaymoqda. Biz doim yurist — bu zo'r kasb deb bilganmiz. Yaqinda "Sberbank"da (Rossiya) 3000 ta yuridik maslahatchi ish o'rinlari robotlar bilan almashtirilishi haqida yangiliklar paydo bo'ldi. Juda zo'r yurist bo'lish va har doim bozorda talabgir bo'lish mumkin. Ammo standartlashtirilgan maslahatlar beradigan yuristlar o'rnini robotlar egallaydi.

Keyingi 10 yil ichida dunyoda ko'plab kasblarda ish bilan band bo'lganlar soni 35% dan 90% gacha kamayadi. Masalan, taksi haydovchisining ishiga-karshering rivojlanishi va kelajakda haydovchisiz transport vositalarining joriy etilishi bilan bo'lgan talab pasayadi, xuddi kurerning mehnati kabi, chunki postamatlarning paydo bo'lishi bilan uy ostonasigacha yetkazib berish sezilarli darajada kamaydi. Mantiqiy sohaning holatini tekshirish. Topshiriqlar asta-sekin, ehtimol bir necha kun davomida beriladi. Ta'riflangan barcha mashqlar nafaqat sinov uchun, balki bolalarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirish uchun ham qo'llaniladi.

1-vazifa: Bolaga aniq noto'g'ri dastlabki ma'lumotlarga ega bo'lgan vazifa beriladi. Misol uchun, u o'ng qutidagi ko'k to'pni olib kelishi kerak. Vazifani bajarib bo'lmaydi, chunki o'yinchoqning rangi aslida sariq yoki u yerda yotgan. Ideal holda, bola to'pni olib kelishi va kattalarning xatosi haqida izoh berishi kerak, ya'ni aniq nima noto'g'ri ekanligini ko'rsatishi kerak (ob'ektning rangi yoki joylashuvi). Agar bola xonada uzoq vaqt qolsa va keyin hech narsa topa olmaganini aytsa, bu yomon. Bu shuni anglatadiki, u buni aniqlay olmadi, topa olmadi yoki diqqatni namoyon etmadi.

2-vazifa: Bolalarda majoziy og'zaki mantiqiy fikrlashni sinab ko'rish uchun ulardan bayonotlarni to'ldirish so'raladi. Masalan, "Agar siz opangizdan katta bo'lsangiz, u ..." Javob: "Mendan yosh" yoki aniq javob: "Opam bo'lgandan keyin mendan katta". Odatda, 5-7 yoshli bola taklif qilingan bayonotlarning kamida yarmini to'g'ri davom ettirishi kerak. Eng yomoni, u jim bo'lib qolsa yoki bilmayman deb aytsa.

3-vazifa: Siz bolani orzu qilishga taklif qilishingiz kerak, bu kabi odatiy iboralarni davom ettiring: "Bugun biz sayrga boramiz, chunki ..." Bola sababini tushuntirishi kerak: "Tashqarida issiq, biz sayr qilishni rejalashtirgan edik, biz

o'ynashni xohladik. Ammo, ob havo tufayli keyinga qoldirsak ham bo'ladi". Tavsiya etilgan versiyalar qanchalik qiziqarli bo'lsa, bolaning rivojlanish darajasi shunchalik yuqori bo'ladi.

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda quyidagilar muhim: tahlil qilish, sintez qilish, tushunchalar bilan ishlash, xulosa chiqarish, mulohaza yuritish, bahslashish va eng muhimi, mustaqil fikrlash odatini rivojlantirish, g'ayrioddiy yechimlarni izlash. Aqliy faoliyat, boshqa har qanday faoliyat kabi, o'qitilishi va rivojlanishi kerak. Zamonaviy dunyoda bola ko'pincha shunga o'xshash qiyinchiliklarga duch keladi, shuning uchun bu mavzu bugungi kunda eng dolzarb hisoblanadi. Rivojlanish muammolari ko'plab o'qituvchilar va psixologlarni qiziqtirgan (P. Blonskiy, L. S. Vygotskiy, S. L. Rubinshteyn, P. Ya. Galperin, A. N. Leontiyev, A. R. Luriya, P. I. Zinchenko, A. A. Smirnov, B. M. Velichkovskiy, G. G. Vuchetich, Z. M. Istomina, G. S. Ovchinnikov, J. Piaget). Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, 4-sinf o'quvchilarining hammasi ham mantiqiy fikrlash ko'nikmalariga to'liq yoki hech bo'lmaganda qisman ega emaslar. Ba'zan ba'zi o'quvchilar hatto o'rta maktabda ham ularni o'zlashtirmaydilar.

Ushbu dalillarning barchasi boshlang'ich maktab o'quvchilarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirishdagi muayyan muammolarni, shuningdek, bolalarga aqliy operatsiyalarning asosiy usullarini o'rgatish bo'yicha maqsadga muvofiq ish olib borish zarurligini ko'rsatadi. Ko'pincha, ushbu yo'nalishdagi ishlar kichik o'quvchilarda mantiqiy fikrlashni shakllantirishga eng samarali ta'sir ko'rsatadigan shart-sharoitlarni, o'qitish usullari va pedagogik texnologiyalarni aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot natijalari ko'pincha ikkita muammoni hal qildi: olingan bilimlarning mazmuni qanday bo'lishi kerak va o'qituvchi o'quvchilar ongiga qanday ma'lumot yetkazishi mumkin. Axir bilimlarni mexanik ravishda o'rganish mumkin, fikrlashning oqilona usullari ularni tushunishga imkon beradi.

Mantiqiy fikrlash qobiliyati 1-sinf o'quvchilari uchun zarurdir. Mantiqiy fikrlashning eng kichik usullariga ega bo'lmasdan materialni to'liq o'zlashtirish mumkin emas. Mantiqiy fikrlashni o'rgatish, shuningdek uni rivojlantirish tabiiy, hayotiy vaziyatlarga yaqin bo'lishi kerak. Shu bilan birga, pedagogik vositalar bola rivojlanishining yoshga bog'liq xususiyatlarini (psixologik va jismoniy) hisobga olishi kerak. Mavjud maktab o'quv dasturlarida, albatta, mantiqiy universal harakatlarni shakllantirish mashqlari mavjud, ammo mavhum fikrlashni rivojlantirish zarurligini hisobga olgan holda, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun qo'shimcha dastur ishlab chiqish uchun tajriba o'tkazish mantiqan to'g'ri keladi va har qanday darsga mashqlarni o'quv jarayonida ham kiritish mumkin. Hozirgi vaqtda mantiqiy universal ta'lim harakatlarini shakllantirishning turli xil usullari mavjud. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun qo'shimcha mashqlarni kiritish uchun har bir o'qituvchi kichik o'quvchilarning jismoniy va psixologik xususiyatlarini tahlil qilishi va hisobga olishi,

har bir bolaning individualligini hisobga olishi kerak. Bunday vazifalar o'quv jarayonida ham, sinfdan tashqari ishlarda ham mutlaqo har qanday darsda amalga oshirilishi mumkin. Ushbu mashqlarning turi quyidagicha bo'lishi mumkin: mantiqiy ketma-ketlik (bir qator tavsiya etilgan narsalarning ortiqcha miqdorini toping yoki rasmlarning mantiqiy turkumini yarating); labirint; mantiqiy aloqalarni topish (ikkita obyekt o'rtasidagi o'xshashlikni aniqlash); xato toping; xususiyatlarga ko'ra narsalarni ajratish. Eng samarali usullardan biri bu rasmdir. Chizish jarayonida bolaning bilish faoliyati rivojlanadi, rang, hajm, makon kabi tushunchalar shakllanadi. Ushbu muammoning yechimi shundan iboratki, diqqatni o'quvchiga beriladigan ma'lumot hajmini ko'paytirishdan, mantiqiy universal ta'lim harakatlarini shakllantirishdan o'tkazish kerak. Shu bilan birga, o'qituvchi o'z e'tiborini kichik maktab o'quvchisida umumiy mantiqiy aqliy faoliyatni o'rnatishga, har xil xulosalar turlari bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga qaratishi kerak

XULOSA.

Ta'lim jarayonini shakllantirishga bunday yondashish standart darsning borishini butunlay o'zgartirishi mumkin, masalan, ilgari o'qituvchi dars mavzusini so'ragan bo'lsa, endi u talabalarni yetakchi savollar bilan boshqarishi kerak, shunda ular o'zlari mavzu nima ekanligini va nimani o'rganish kerakligini aniqlaydilar. Kichik maktab yoshi - bu mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning faol propedevtik bosqichi, bu davrda umumta'lim maktabining o'quv dasturini muvaffaqiyatli o'zlashtirish uchun asos bo'lgan tahlil, sintez, umumlashtirish, cheklash, tasniflash, taqqoslash, mavhumlashtirish va boshqalarning mantiqiy operatsiyalarini amalga oshirish uchun asoslar yaratiladi. Kichik maktab o'quvchilari tomonidan mantiqiy operatsiyalarni bajarilishini tavsiflovchi yoshga bog'liq asosiy xususiyatlarga quyidagilar kiradi: sezgirlik, mavhumlikka nisbatan faoliyatni tahlil qilish, sintezni asosan vizual vaziyatda obyektlar bilan harakatlarni to'xtatmasdan amalga oshirish, taqqoslash operatsiyasini obyektlar, bog'lanishlar va obyektlar bilan o'zaro munosabatlarni tartibga solish bilan almashtirish istagi, xususiyatlar, obyektlarning muhim xususiyatlarini ularning yorqin tashqi belgilari bilan almashtirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotskiy, L.S. Fikrlash va nutq / L.S. Vygotskiy - M: AST, 2005 yil.
2. Galperin P. Ya. Maktab o'quvchilarida bilim va ko'nikmalarni shakllantirish muammolari va maktabda o'qitishning yangi usullari / Galperin P. Ya., Zaporozhets NV, Elkonin D.B. - M.: Ta'lim., 1963.
3. www.kayabaparts.ru
4. Yuldashev, O. (2021). ТУПРОҚҚА ИШЛОВ БЕРУВЧИ АГРЕГАТ
5. ШАРНИРЛИ БОҒЛАНИШЛИ ҚОЗИҚЧАЛАРИ БЎЛГАН БАРАБАНИНИНГ
КОНСТРУКТИВ ЎЛЧАМЛАРИНИ АСОСЛАШ. *Agro protsessing.*